

Om vijf uur 's morgens, op de laatste dag van het jaar 1874, trok Hans met de troepen uit Oleh Leh op en Anton en Sjakko vielen vanuit Kota Radja aan, met als doel Longbatta. Longbatta was de verblijfplaats van de belangrijkste Atjese hoofden, waaronder de onverzettelijke vorst Panglima Polem, en was, gelegen aan de rand van uitgestrekte rijstvelden, een belangrijke voorraadschuur voor de Atjeeërs. Voor de Nederlanders was Longbatta belangrijk om de insluiting van Kota Radja te doorbreken. Pel voerde het oppercommando.

DOOR BERT WENINK ILLUSTRATIE REMONA POORTMAN-DE ROOS

LONGBATTATA

DE VESTINGARTILLERIE bezaaide de kampongs ten zuiden en westen van de Kraton met granaatvuur. Het optrekken langs twee verschillende routes was een effectieve tactiek, want hoewel de gevechten onderweg fel waren, viel de tegenstand in vergelijking met eerdere slagen mee. Reikhalzend keken de mannen uit naar door het granaatvuur verwoeste kampongs en geblakerde landerijen als teken van hun macht, die echter tegelijkertijd wegwijzers waren voor de kortste weg naar het slagveld dat hun zoveel angst inboezemde. Zo marcheerden ze vol tegenstrijdige gevoelens verder.

Pel had de klassianen, soldaten die meerdere keren tegen de krijgstuicht hadden gezondigd, in de spits geplaatst. Blijkbaar wilde Pel van ze af. Hun rang was ze afgenomen, de blinkende knopen van hun pak waren als uiterlijk teken van schande met doffe stof overtrokken, ze waren in de donkerste uithoek van het leger

gedropt, een aparte klasse van discipline. De straf, meestal opgelopen als gevolg van drankmisbruik, duurde in principe vier maanden. Zondigde je in die periode opnieuw, dan begonnen die vier maanden weer van voren af aan. Meetellen voor je dienstdtijd deden de strafmaanden niet en zo kwam het voor dat iemand zes of twaalf jaren extra diende en toch uiteindelijk de dienst zonder pensioen verliet.

Vanaf ongeveer half zes, het moment dat de ergste duisternis week, begonnen de schermselingen. Vanuit de mist die boven de rivier en de sawa's hing floten de kogels de Nederlanders om de oren, als zwermen agressieve bijen gonsden ze om hun hoofden. Ieder schot deed de dichte nevel even trillen. Onwillekeurig krompen de mannen telkens in elkaar, hoewel dat geen zin meer had, want als je een kogel hoorde fluiten was hij al voorbij. Duizenden schaduwen dansten en schreeuwden in de schemerige verte, maar op de meeste plaatsen

trokken de Atjeeërs, zo gauw de Nederlanders opdoemden, zich snel terug, bang tussen de twee vuren van de gescheiden naar Longbatta optrekkende colonnes terecht te komen. Stap voor stap drongen de Nederlanders voorwaarts. Achtergelaten Atjese huizen veranderden in felle fakkels die het pad waarlangs de Nederlanders optrokken markeerden. De troepen stootten snel door en onverwacht werd zonder al te veel moeite de Missigit van Longbatta genomen. Het behaalde succes overtrof alle verwachtingen. Het directe doel was bereikt! Maar de bij Longbatta behorende gebieden waren uitgestrekt en daar waren de Atjeeërs nog niet verdreven.

Pel bevond zich iets achter het front. In de voorhoede had een van zijn bevelhebbers, majoor Van der Meer, een benteng bij Longbatta veroverd en hield die bezet. Pel zond hem orders om de in zuidoostelijke richting gelegen kampongrand te onderzoeken, het terrein

‘ZEVENTIEN MANNEN GINGEN WEER OP PAD. SAMEN ZOULDEN ZE STERVEN. NA EEN KWARTIER KONDEN ZE AL NIET VERDER, PAL VOOR HUN NEUS LAGEN DE ATJEEËRS ZE OP TE WACHTEN.

De afbeelding is een tekening van de Nederlandse kunstenaar J. van der Meer, die in 1917 werd gemaakt. Het beeld toont een groep mannen in een veld, met een man in de voorgrond die naar de achtergrond kijkt. De afbeelding is een tekening van de Nederlandse kunstenaar J. van der Meer, die in 1917 werd gemaakt. Het beeld toont een groep mannen in een veld, met een man in de voorgrond die naar de achtergrond kijkt.

onderweg te zuiveren en een nabij gelegen versterking onderweg in te nemen.

Van der Meer bekeek de order. ‘Goed’, zei hij, ‘op pad maar weer.’ Even later marcheerde de hele bezetting de benteng uit, de klassianen zoals de hele dag al voorop, daarachter de geregelde troepen, waarin Anton en Sjakko meevochten. Ze trokken over een open drassig rijstveld naar een kampong die ze heel in de verte zagen liggen.

In de bosrand bij de versterking die Van der Meer net had verlaten, lagen de Atjeeërs op de loer; ze konden hun ogen nauwelijks geloven. Zo gauw Van der Meer een paar honderd meter verderop was, stormden ze uit hun verschansing te voorschijn en bezetten de zojuist ontruimde versterking. Van der Meer zat zonder het zelf nog te weten tussen twee vuren in. De Atjeeërs waren van de eerste schrik bekomen, hun oude vechtlust was weer helemaal terug. Niet veel later meldde een boodschapper zich bij Pel.

‘Kolonel! Onze troepen worden beschoten vanuit de benteng die Van der Meer veroverd had.’

‘Wat? Hoe kan dat?’

‘Het lijkt erop dat Van der Meer de benteng verlaten heeft. Hij is buiten zicht.’ De rapporteur aarzelde even. ‘Aan het geweervuur te oordelen is hij naar het zuiden getrokken.’ ‘Het zuiden? Het zuidoosten had ik gezegd!’ Pel vloekte binnensmonds. Van der Meer had

vlak bij de benteng moeten blijven. En waarom had hij in hemelsnaam geen bezetting achtergelaten. Het was zo voor de hand liggend dat hij het er in zijn order niet bij had gezet. Een uur later meldde de verbindingsofficier zich opnieuw.

‘Kolonel! Een stel mannen van Van der Meer is net binnengekomen, ze hebben hulp nodig.’ Anton stapte achter de officier vandaan naar voren. Tot aan zijn kruin zat hij onder de modder. Zijn ogen stonden wijd open. Hij trilde op zijn benen.

‘Kolonel, we hebben ons een weg hier naartoe gevochten. Majoor van der Meer staat tegenover een enorme overmacht. Hij vraagt om hulp.’

Pel bestudeerde Anton een ogenblik, toen zei hij: ‘Zeg maar tegen de majoor dat ik geen manschappen kan missen. Die lui moeten maar zien hoe ze erdoor komen.’ Dertien uur was Anton nu op de been, doorlopend onder vijandelijk vuur en zonder eten in de maag en nu moesten ze ook nog terug! Van de dertig man die de linie van Pel hadden werten te bereiken was de helft niet meer in staat de terugtocht te maken. De meesten hadden klewangslagen of kogelwonden. En nu moesten ze weer door die wand van woeste krijgers heen. Niemand zou dit overleven. Blijkbaar las Pel zijn gedachten: ‘Neem de hoornblazers mee en als die geen antwoord krijgen, dan brengen jullie persoonlijk het bericht over dat Van der Meer moet terugtrekken. Al komt er maar één man over, dan is dat genoeg.’ Anton salueerde.

Zeventien mannen gingen weer op pad. Samen zouden ze sterven. Na een kwartier konden ze al niet verder, pal voor hun neus lagen de Atjeeërs ze op te wachten. ‘Blazen, blazen’, riepen de mannen. De hoornblazers bliezen hun wangen bol. Alleen de kop van een kikker had Anton wel eens zo zien uitdijen, die van een man nog nooit. ‘10e bataljon’, toeterden ze, maar een antwoord kwam er niet. ‘Blazen, blazen’, schreeuwden de mannen panisch. ‘Blazen, blazen, anders moeten jullie ook met ons mee.’ Weer zetten de blazers de lippen aan de trompet. Het signaal schetterde over de velden. En toen

kwam er antwoord! ‘Terugtrekken’, bliezen de trompetters. Bijna direct daarna zagen ze in de verte de colonne opdoemen. Van alle kanten drongen de Atjeeërs op, achter hun karbouwen dekking zoekend tegen het Nederlandse geweervuur. De karbouwen schokten van de kogeliinslagen. Slechts een enkele zakte door zijn poten, de rest sjokte plichtsgetrouw door. De Atjeeërs stortten zich met woeste kreten op de mannen die de groep niet konden volgen. Vanuit de verte zag je de hooggeheven lemmeten schitteren in de zon, voordat ze inhakten op hun slachtoffer op de grond.

Ondertussen bestormde een majoor na toestemming van Pel met de laatste beschikbare zestig man de versterking die Van der Meer verlaten had. Hans rende met de andere mannen achter de majoor aan. Het was een wanhoopsoffensief. Ze klauterden zonder dekking tegen de verdedigingswal op en sprongen naar beneden. Na een kwartier hadden ze de versterking heroverd. Nu maakte Van der Meer nog enige kans, anders zou hij tussen twee vuren gezeten hebben en zou van de hele colonne niemand het overleven.

De hitte was verschroeïend. De mannen van Van der Meer konden onmogelijk het verband vasthouden. Sommigen sprongen in de hoop een snellere weg te kunnen vinden in paniek van de smalle dijkges die de sawa als een schaaqveld doorsneden, maar zakten diep weg in de zware, zwarte bagger. De modder zoog ze vast en hield ze gevangen totdat de Atjeeërs opdoken om ze af te maken.

Ongeveer dertig meter van Sjakko af werd Van Beek omsingeld. Sjakko kon niks voor hem doen. Van Beek had zijn geweer al weggegooid, waarschijnlijk was hij door zijn munitie heen. Hij hinkte, maar sloeg nog wel met zijn sabel om zich heen. De Atjeeërs drongen op. Misschien probeerden ze hem levend in handen te krijgen. Geen twijfel over mogelijk, Van Beek zou moeten zwichten, dat wist hij zelf maar al te goed. Toch hield hij zijn hoofd koel, want plots zette hij zijn sabel met het handvat op de grond en stortte zich voorover in de punt.

Sjakko gooide zijn bepakking af. Het bataljon was in plukken uit elkaar gevallen. Het voorste deel bleef nog redelijk bij elkaar, maar in de achterhoede was alle samenhang verdwenen. Al vechtend verloren ze de goede richting en kwamen in steeds moerassigere gronden terecht. Tot over de knieën zakten ze weg en waren verloren. Over de smalle dijkges snelden de Atjeeërs op ze af.

Sjakko vocht in de achterhoede, maar hij had de voorhoede nog in zicht, hij hield in ieder geval de goede richting. Vóór hem ploeterde een officier van de administratie die vrijwillig mee ten strijde was getrokken. Hij struikelde steeds vaker, dit tempo, dit beulen in de modder waar de soldaten beter in getraind waren, was hij niet gewend, dit kon hij niet volhouden. Plots gaf hij het op, hij kon niet meer en zakte op de knieën. ‘Ga, weg, snel’, kreunde hij. Met trillende handen probeerde hij zijn revolver uit de holster te krijgen. Hij zou zich een kogel door het hoofd jagen, voordat de vijand hem te pakken kon nemen. ‘Laat me.’ ‘Godverdomme’, vloekte de soldaat naast hem en greep zijn hand, ‘laat dat. We laten je niet achter.’ Hij trok de administrateur zijn bepakking van de rug, gooide zijn geweer in de modder en nam hem op de rug. Sjakko ploeterde hen voorbij. Twintig meter verder liet de soldaat plots met een schreeuw de offi-

‘GA, WEG, SNEL’, KREUNDE HIJ. MET TRILLENDE HANDEN PROBEERDE HIJ ZIJN REVOLVER UIT DE HOLSTER TE KRIJGEN. HIJ ZOU ZICH EEN KOGEL DOOR HET HOOFD JAGEN, VOORDAT DE VIJAND HEM TE PAKKEN KON NEMEN. ‘LAAT ME.’

cier vallen. Hij greep naar zijn voet. Een kogel. Nu pakte een kameraad hém en sleurde hem mee. Aan de nek van zijn kameraad hangend hinkte de soldaat jankend verder. Sjakko keek om. De officier zat onbeweeglijk op de grond met zijn gezicht naar de Atjeeërs. Misschien was hij te verdoofd. Of kon niets hem nog wat schelen. In dat geval maakte hij een grote fout, want het maakte wel degelijk heel veel uit of hij levend in handen van de Atjeeërs zou vallen of niet. In ieder geval deed hij geen poging meer zijn revolver te grijpen. Hij was een administrateur, onvoldoende gewend aan de realiteit van de dood om die onder alle omstandigheden zichzelf aan te kunnen doen. De stoet aan herinneringen die in een flits aan hem voorbijtrokken, zijn vader en moeder, zijn broers en zussen, zij verlamden hem en waren er allemaal de oorzaak van dat hij de verkeerde keuze maakte. Hij was een man van de pen wiens primaire reactie niet moord maar het ontwikkelen van gedachten was. Hoe zouden zijn bloeddorlopen ogen in deze laatste ogenblikken naar de Atjeeërs gekeken hebben? Hij hield zijn hoofd recht overeind. Wat had hem bezielde om mee te gaan? De geheimen van zoveel levens verdwenen hier in de modder voordat ze in de openbaarheid konden komen.

Een half uur later waren Van der Meers mannen terug in de versterking die ze eerder zo roekeloos hadden verlaten. Hans zag hoe Van der Meer zelf werd binnengedragen, hij was in een karbouwengat gevallen en kon niet meer lopen. Zo’n gat waar de karbouwen zich in baadden, zag je in het donkere water nauwelijks. Je kon er tot aan je nek in verdwijnen. Hans leunde uitgeput tegen een steunpilaar van een houten hut. Zijn rode baard was zwart van de modder. Uitgelaten mannen sloegen elkaar joelend en schreeuwend op de schouder, en hoewel van top tot teen besmeurd en gehavend vond Hans ze meer op feestvierende oude vrienden lijken die elkaar na jaren weer terugzagen dan op overlevenden van het knekelveld van de gewelddadige dood. Verderop stonden mannen met gebogen hoofd juist zwijgend bij te komen van de ver-

schrikkingen van het slagveld. Al het vuur was uit hen verdwenen, een stelletje gedroegerde kermisberen bij elkaar. De paar mannen vlak bij hem, die waren gevallen en toch weer overeind hadden kunnen komen, waren onherkenbaar en dubbel zo breed geworden door alle aanklevende modder. Hans bestudeerde die mannen nog eens goed. Anton, Anton, dat was Anton! ‘Anton!’ schreeuwde hij, ‘Anton!’ ‘Hans!’ Ze vielen elkaar in de armen, de tranen stroomden Hans over de wangen. Hij drukte Anton tegen zich aan alsof deze ter plekke uit de dood was herrezen en Hans hem nu nooit meer wilde laten gaan. Tranen trokken sporen over Antons besmeurde gezicht. Een paar meter verderop stond Sjakko er apathisch bij, misschien dacht hij in stilte alweer aan de borrel van vanavond, omdat zijn leven zich was gaan beperken tot de kleine dingen van de dag en hij zelfs met de grote gebeurtenissen omging alsof het kleine waren. Hans en Anton klopten elkaar onhandig op de schouder; ze hadden het er weer levend afgebracht. ‘Jij kende die Jacobs toch goed?’ vroeg Anton. ‘Die administrateur waarover je me hebt geschreven?’ ‘Zeker’, zei Hans. Een heftige siddering in zijn hele lijf drukte in één klap zijn blijdschap weg. ‘Hoezo?’

‘Ik heb gehoord dat hij daarnet in handen van de Atjeeërs is gevallen.’ ‘Wát?? Hoezo was hij erbij dan? Wat heeft hij te zoeken in het veld? Hij behoort achter zijn bureau te zitten!’ ‘Weet ik veel. Hij schijnt vrijwillig meegegaan te zijn.’ Hans staarde Anton aan. Weer liepen de tranen door zijn baard. Hij boog zijn hoofd en zakte op zijn knieën. Wie er nu nog niet was, was in handen van de Atjeeërs gevallen. Ter plekke benoemde Pel de klassianen die de tocht hadden overleefd weer tot soldaat. Longbatta was veroverd. •

Bert Wenink werkt aan een roman die de volledige Atjeh-oorlog beschrijft vanuit het perspectief van een gewone soldaat. Dit is een fragment. Reageren? Bert.Wenink@telfortglasvezel.nl